Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

RADOVI II, knj. 1

Đurđev, Branislav

1954

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/items/908de0df-4347-4f76-a080-854ff2fd6b21

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/

NAUČNO DRUŠTVO NR BOSNE I HERCEGOVINE

RADOVI

KNJIGA II

ODJELJENJE ISTORISKO-FILOLOŠKIH NAUKA

Knjiga I

ANU BiH АНУ БиХ

SARAJEVO
1954

BOGDAN MILANKOVIĆ

O FUNKCIJAMA I UPOTREBI FRANCUSKOG I ITALIJANSKOG ČLANA (S OBZIROM NA UPOTREBU U ŠPANSKOM)

Primljeno na sjednici Odjeljenja istorisko-filoloških nauka na dan 7 septembra 1953 godine)

Nestanak latinskih deklinacija izazvao je u romanskim jezicima obimnu i mnogostruku upotrebu jednostavnih predloga, pri kojoj članovi, takođe, igraju vrlo važnu ulogu. Nastale su ne samo nove morfološke pojave, tj. udruživanje članova sa predlozima u jednu reč, u italijanskom nazvane »preposizioni articolate«, već, opet pomoću predloga, i grupe ili spojevi imenica sa imenicama ili pridevima za raznovrsne determinacije kao i spojevi glagola sa imenicama za razlikovanje raznovrsnih dodataka. Nastali su i spojevi samih predloga sa imenicama ili pridevima za adverbijalne izraze. S obzirom na to da li su posredi nominalni ili verbalni spojevi, može se govoriti o sintaksi grupe ili o sintaksi glagola. Kod prvih je u pitanju determinand i determinator, kod drugih pojam vrste dodatka. Između obojih nalaze se imenice koje znače glagolsku radnju, a posebno mesto zauzimaju priloški izrazi, kod kojih se determinacija ostvaruje prisustvom glagola. Morfološko pojednostavljenje, prouzrokovano gubitkom deklinacija, nadomešteno je, dakle, nizom kombinacija reči, pri kojima je, u većini slučajeva, prisustvo ili izostanak članova od presudnog značaja, i to ne samo u jednoj već u mnogostrukoj determinaciji pošto su nastali različni članovi, a svaki pojedini sa različnim funkcijama. To isto važi i za predloge, čiju uobičajenu ulogu vrste reči valja odvojiti od uloge pri determinacijama. Tako se romanska sintaksa ukazuje u novom vidu s obzirom na funkcionalnu prirodu novih, naoko beznačajnih, a u stvari vrlo važnih i vitalnih elemenata jezika, koja dolazi do svog izražaja pojavom psihološke prirode: promenom funkcija ili, kako sam je kratko nazvao, komutacijom, a koja se događa u potsvesti govornog lica i slušaoca, odnosno čitaoca.

Premda je moderna lingvistika uočila te pojedinosti nove sintakse, bilo je potrebno da se postave jasnije, određenije formulacije i da se izvrši obuhvatnija sinteza. Tako bi bile uklonjene proizvoljne interpretacije osnovnih pojmova i bila bi uprošćena i onako velika složenost te materije. Imajući u vidu gore spomenutu transformaciju sintakse, nastojao sam da sredim i uprostim sve pojave posluživši se poznatim deklinatornim pojmovima kao i pojmom

objekta i atributa, odnosno prepozicionalnog dodatka. Rezultate tih napora primenio sam u svojoj italijanskoj gramatici[1]) u onoj meri, naravno, u kojoj je njen okvir to dozvoljavao. Ovde sam nastojao da aktuelno stanje tih pojava osvetlim njihovim postankom u ona dva romanska jezika, italijanskom i francuskom, koja su ponajbolje izgradila upotrebu članova u jedan neiskazani sistem. Koliko je važno da se posveti naročita pažnja tim elementima jezika, svedoči činjenica da moderni romanski beletristični tekst sadrži prosečno blizu 50% imenica, članova i predloga od celokupnog broja reči. Ovu statistiku proveo sam na 2926 reči iz: A. Manzoni, I promessi sposi, — Torino 1903 (str. 146/147); A. Fogazzaro, Piccolo mondo antico, — Milano 1925 (10/11, 122/123); G. Verga, Vita dei campi, — Milano 1900 (3/4); A. de Lamartine, Voyage en Orient, — Paris 1845 (312/314); É. Zola, L'assommoir, — Paris 1888 (70/71); J. Fayard, Mal d'amour, — Paris 1931 (136/137); V. B. Ibañez, La Barraca, — Madrid 1900 (I, 5/7).

ODREDNI ČLAN

1. Njegova determinativna funkcija. — Što je latinskom demonstrativumu za treće lice (ille, illa, illud) zapala uloga da označava imenicu kao nešto poznato, već spomenuto ili viđeno, nije čisto romanska pojava, jer je on kao i neke druge pokazne zamenice već u jeziku staroga Rima služio u iste svrhe te označavao različne osobine imenica i imena uz koje je stajao: ille nebulo, onaj vetrogonja; magnus ille Alexander, Aleksandar Veliki; Socrates ille, ille Demosthenes, slavni Sokrat, Demosten; illa Medea, ozloglašena, svirepa Medeja; illud Socratis, Homeri, Pindari, poznata mudra reč Sokratova, Homerova, Pindareva; haec vita, moj srećan (ili bedan) život; hoc nihil agere, ovo ugodno besposličenje; iste Catilina, taj drski Katilina — i slično. To njegovo izvedeno značenje uzima sve više maha, verovatno već u narodnom govoru Rima, jer inače ne bismo mogli objasniti pojavu da se član javlja, takoreći, istovremeno u svima romanskim jezicima, a da nedostaju podaci o toj upotrebi u narodnom govoru, koji je odudarao od književnog već u I veku pre n. e., glavni je razlog što je pisani jezik bio vrlo žilav kao administrativni organ čitavog carstva. Premda Kvintilijan, slavni rimski besednik i pisac o besedništvu, govoreći o odnosu između latinskog i grčkog jezika, kaže: Noster sermo articulos non desiderat, ipak priznaje da je postojala razlika, već u njegovo doba (u I veku n. e.), između pisanog i govornog jezika: m littera, etiamsi scribitur, tamen parum exprimitur. Ovo se odnosi na jednakost u izgovoru prvog i četvrtog padeža imenica prve deklinacije: rosa, rosam (v. Ugolini, Grammatica italiana, Milano 1941, 57, 11). Od 2 veka n. e. pa dalje i klasični latinitet se menja i propada, bilo da su se tadašnji pisci ugledali na jezik preciceronskog perioda, bilo da su počeli upotrebljavati provincijalizme i uprošćavati sintaksu. Tom propadanju jezika ne malo je doprineo hrišćanski kler, koji se radije služio jezikom što je odudarao od klasičnog, smatra-

[1]) Italijanska gramatika, Beograd 1952 (izdao Filozofski fakultet).

jući poganskom literaturu staroga Rima. Jezik Vulgate (latinski prevod biblije iz 4 veka n. e., nazvan »Vulgata«) nosi već mnoga obeležja te dekadence. Značajan je primer iz tog doba što ga navodi Brino (F. Brunot, La pensée et la langue. Paris 1938, 161): ille novicius signum faciat, tj. que le novice (dont il a été parlé) fasse le signe (Benoist de Nursia). Verujem da bi se moglo naći još sličnih primera. Ne bi se, dakle, moglo reći (Darmesteter, Cours de grammaire historique, Paris 1899—1902, II, 30) da je ta latinska zamenica slabljenjem svog značenja bila svedena na ulogu člana, već je i dalje služila u spomenutom smislu, a kao pokaznoj zamenici romanski jezici su joj dali markantniji oblik udruživši je sa uzvikom ecce (vulgarnolatinskim eccum), i tako je iz eccumille nastala italijanska pokazna zamenica quello, iz eccillui, francuska celui. Jedino u sardskom dijalektu član je nastao iz latinske pokazne zamenice ipse.

Prvi spomenici na narodnom jeziku javljaju se, međutim, ranije u francuskom nego li u italijanskom jeziku, ne možda zato što je latinska tradicija bila jača u Italiji, već što je politička sređenost u Francuskoj stvorila povoljnije preduslove za razvoj narodne književnosti. Iako postoje tragovi narodnog italijanskog jezika već u 4 veku, njegovi najstariji književni spomenici javljaju se tek početkom 13 veka, kad je starofrancuska književnost bila u punom cvatu. To ne znači, međutim, da su se istim tempom usavršavala oba jezika. U italijanskoj pokrajini Toskani narodni jezik toga doba mogao je da posluži najvećem italijanskom pesniku Dante-u Alighieri kao izražajni organ za dela koja pretstavljaju vrhunce u evropskoj književnosti. Drugim rečim, mnogo manja razlika postoji između staro-talijanskog i modernog italijanskog jezika nego između starofrancuskog i modernog francuskog jezika, ali, i opet povoljnije političke prilike doprinele su da se književni jezik definitivno formirao u Francuskoj gotovo 200 godina ranije nego u Italiji.

S obzirom da su najstariji spomenici na oba jezika većim delom versificirani, postoji mogućnost većeg kolebanja, da ne kažem arbitrarnosti, pri upotrebi člana. Ne može se od njih ni očekivati neka sintaktička, a kamoli stilistička sređenost, i to tim manje što se prvo tepanje na narodnom jeziku javlja u onim krugovima koji nisu vodili brigu o narodnim tvorevinama niti našli za vredno da ih pismenim putem fiksiraju. Najpismeniji ljudi toga vremena bili su kaluđeri, a mnogo docnije vlastela i njihove sluge. Stoga je vrlo malo zabeleženo narodnih umotvorina, koje su nesumnjivo postojale davno pre umetnih, a ove su bile u prvo vreme prvenstveno religiozne sadržine i natrunjene srednjevekovnim latinitetom. Iz tih razloga nije moguće rekonstruisati približnu sliku o tim sintaksičkim pojavama u najstarijem jeziku. Nije to u punoj meri moguće ni u docnijim vremenima, jer potpunu jezičnu sređenost nalazimo tek kod poznijih pisaca, kod velikih majstora jezika i stila, u Francuskoj sredinom 17 veka kod Blaise-a Pascal-a, u Italiji tek u prvoj polovini 19 veka kod Aleksandra Manzoni-ja.

Premda se u francuskom tekstu najstarijeg spomenika romanskih jezika uopšte, u takozvanim štrazburškim zakletvama (Serments de Strasbourg) iz 842 g. član nikako ne nalazi, ne bismo smeli iz

toga stvarati zaključke o stanju jezika u to doba. Izgleda, naime, da je sastavljač zakletvi vladao bolje nemačkim jezikom — u latinskom komentaru on se naziva »lingua teudisca«, a francuski »lingua romana«, — jer se član u tekstu na tom jeziku upotrebljava na tri mesta. To možemo da zaključimo i iz toga što je u najstarijem francuskom k n j i ž e v n o m spomeniku, u pesmi o svetoj Eulaliji, pisanoj nepuna četiri decenija docnije, upotreba člana dosta obilna. Jezik zakletvi nije izrazito francuski ni izrazito provansalski, već na granici oba dijalekta, iz kojih su se docnije razvila dva različna romanska jezika. I Eulalijinu sekvencu, koja je pronađena u samostanu St. Amand, na granici Francuske i Flandrije, prepisala je ličnost koja je vladala i nemačkim jezikom, jer je ista ruka, neposredno ispod pesme o Eulaliji, ispisala i pesmu o Ludviku na nemačkom jeziku. Da je ta ličnost verovatno i sastavila Eulalijinu sekvencu, moglo bi se zaključiti iz toga što joj u istom rukopisu prethodi ista, kraća i jednostavnija pesma na latinskom jeziku, koja joj je poslužila kao uzor s obzirom na metar i muziku (v. Suchier—Birch Hirschfeld, Geschichte der französischen Literatur, Leipzig 1900, 98/99).

Kad analiziramo jezik te kantilene, ustanovićemo da bi on mogao dati već prilično uzoran primer upotrebe člana u determinativnoj funkciji, koja ne odudara mnogo od moderne. On stoji 1) uz imenice, pobliže označene pridevom ili prisvojnom zamenicom: li deo inimi — les mals conseilliers — li rex pagiens — lo suon element; 2) određuje imenicu kao nešto poznato, već spomenuto: la polle — les empedements — la domnizelle; 3) zamenjuje prisvojnu zamenicu: tollir lo chief — post la mort (prema tekstu iz Bartsch, Chrestomathie de l'ancien français, Leipzig 1908, 4).

Dok je upotreba člana u determinativnoj funkciji uz imenice koje su već pobliže označene pridevom, odnosno prisvojnom zamenicom ili brojem — neolatinska gramatologija smatra nesamostalne prisvojne zamenice i glavne brojeve pridevima — bila takoreći redovna u starotalijanskom jeziku i postala pravilom za moderni jezik, u starofrancuskom je uz prisvojne zamenice susrećemo mnogo ređe i ona se vremenom sasvim izgubila, ali uz prideve je postala, takođe, pravilom za moderni jezik. U starofrancuskom je, međutim, vladao neko vreme običaj da član ispred posesiva zamenjuje prethodno izraženu imenicu: Li rois fist trois sairemenz entiers: l'ame Uterpendragon son pere et la son fil et la sa mere (v. Dr E. Nonnenmacher, Lehrbuch der altfranzösischen Sprache, Leipzig, 46). On je katkad zamenjivao, poput latinskog, i neizraženu imenicu, upotrebljavao se, dakle, eliptički: la Carlon, Karlov mač; la Salomon, Salamunova žena; La Pierre, Petrova kuća; la saint Michiel, praznik Sv. Mihajla, a upotrebljavao se za prethodno izražene imenice i uz brojeve kad su služili da označe određeni deo neke celine: Six fiz chevaliers avoie, ses a toz sis li jaianz pris, Veant moi a les deus ocis et demain ocirra les quatre (v. Nonnemacher, op. c. ib.).

Sem gore navedenih primera iz Eulalijine kantilene, upotrebu člana u determinativnoj funkciji uz imenice bez ikakva dodatka možemo ustanoviti i u drugim delima najstarije literature: Tant li

preierent par grant umilitet, — que la moillier donat feconditet; Quant veit li pedre que mais n'avrat enfant (La vie de saint Alexis, 11 vek, (v. Bartsch, op. c. IX, 26/27, 36). Viendrat li jurz, si passerat li termes, N'orrat de nus paroles ne nuveles. — Li Reis est fiers, e sis curages pesmes. (La Chanson de Roland, éd. classique de Léon Gautier, Tours 1887, IV, 54, 56). E quando ebero facte le saramenta, e noi se ne partimo e nol guastamo più e tonamone a chasa. (Pismo iz Siene, pisano 1260 g., — v. Berthold Wiese, Altitalienisches Elementarbuch, Heildelberg 1904, 235).

Običaj da se u italijanskom jeziku član upotrebljava uz prezimena poznatih ljudi ili već spomenutih lica novijeg je datuma. Dok ga Vasari (1511—1574) dosta retko upotrebljava, Cellini (1500—1570) se njime obilnije služi. Francuzi su oponašali taj običaj, naročito uz italijanska prezimena, ali već u 17 veku on zadobija više familijaran, čak pomalo i preziran smisao. Oba jezika upotrebljavaju član i ispred ličnih imena kad su pobliže označena dodacima: Il Napoleone di Sant'Elena non era più il Napoleone delle campagne d'Italia. — L'Agrippine et la Cléopatre de l'histoire sont différentes de celles du théâtre. On može da stoji uz ženska imena i kad nisu individualisana: la Pierina, l'Agata, la Fanchon. U 19 veku i početkom 20 veka Francuzi su ga upotrebljavali uz imena slavnih glumica i pevačica: la Champmeslé, la Malibran, la Duse, la Patti, ali danas još samo uz imena slavnih balerina: la Zambelli (v. Brunot, op. c.), ali velik broj prezimena, poreklom apelativi, sačuvali su član u determinativnoj funkciji: Larive (Larivey), La Rue, La Chaise, La Fontaine, Laplace, Lagrange, Lebrun, Lesage itd. Neki imaju i dvostruki oblik, tj. prvi kad upotreba člana nije uzela maha, a drugi kad je to bio slučaj: Allemand, Lallemand; Breton, Lebreton; François, Lefrançois, un Lefrançais, les Lefrançais itd. Iz istog razloga i uz imena gradova — La Haye, La Rochelle, le Locle, le Havre, le Mans (Je vais au Mans. La ville du Mans. Cette montre est fabriquée au Locle.).

U starotalijanskom jeziku odredni član upotrebljava se takođe u determinativnoj funkciji uz imenice sa pridevom ili posesivom: lo suo gran valore — la figura piangiente — la vostra disdegnanza (Giacomo da Lentino, Canzone e sonetto); li boni e li malvagi omini — le donne bone in opera ed in fede — la mia vera canzone (Guittone d'Arezzo). On se još i danas upotrebljava uz nesamostalna posesiva, jer se smatraju pridevima, dok se u francuskoj taj običaj izgubio zato što je obrazovan poseban oblik za samostalnu prisvojnu zamenicu, uz koji član stoji kao da je imenica.

Napomene. — 1. U stručnoj literaturi (v. Dr P. Skok, Pregled francuske gramatike, Zagreb 1939, II, str. 11) navode se primeri kao: Il s' est cassé la jambe. Je me lave les mains., u kojima, navodno, član zamenjuje posesiv. Kako u ovom slučaju glagoli se laver, se casser nisu upotrebljeni refleksivno, već sa ličnom zamenicom u dativu, koja zapravo treba da zameni posesiv, član stoji u nominaloj ili generičkoj funkciji. U italijanskom se takođe kaže: Mi lavo le mani i može se, štaviše, reći i: Mi levo il cappello, umesto: Levo il mio cappello. U francuskom jeziku, međutim, može se reći

samo: J'ôte mon chapeau, dok je u primerima: Le coeur me saigne. Le nez me saigne i opet upotrebljena lična zamenica u dativu, a član u nominalnoj ili generičkoj funkciji.

2. Smatra se, nadalje, da je u izrazima pour le coup, de la sorte, pour la circonstance i slično član sačuvao svoje demonstrativno značenje. Kako je, međutim, naročita determinacija člana izrasla iz latinske pokazne zamenice »onaj, ona, ono« za ona lica ili stvari koje se nalaze u izvesnoj udaljenosti od lica koje govori kao i za ona koja nisu prisutna, dakle u prenesenom značenju, ne može biti govora o običnom demonstrativnom momentu, nego samo o determinaciji za ono što je poznato, određeno, već spomenuto ili viđeno. Prevodeći gornje lokucije, mi upotrebljavamo pokaznu zamenicu, jer nemamo člana: ovoga puta, za ovaj mah, na taj način itd. I u francuskom se, međutim, može reći i kaže se: cette fois, de cete sorte, pri čemu je, naravno, pokazna zamenica opet upotrebljena u prenesenom smislu.

3. U vokativima kao na pr.: Passer votre chemin, la fille (La Fontaine), posredi je, takođe, determinacija, a ne demonstracija, jer govorno lice, obraćajući se direktno licu koje vidi, dodaje član zato da bi ono tako bilo upozoreno. Tada član može imati i generičku funkciju. Demonstrativno značenje ne može se pretpostaviti već i zato što bi moglo imati uvredljiv smisao.

4. Koliko se malo pažnje posvećuje postanku i upotrebi člana u nekim novijim i poznatim udžbenicima, navodim ove primere:

F. Brunot i Ch. Bruneau u § 489 svoje istoriske gramatike (Précis de grammaire historique de la langue Française, Pariz 1937) kažu za član ovo: L'article, création française. — En français moderne, le nom est toujours précédé d'un article (ou d'un mot-outil équivalent). Le latin n'avait pas d'articles. Les trois articles français, l'article défini, l'article indéfini et l'article partitif, sont donc des créations originales. — Iz činjenice da je član opšteromanska pojava moramo zaključiti da se on javlja u determinativnoj funkciji, jer ako su od Rimljana pokoreni narodi morali učiti latinski, to ne važi i za Italijane, tj. ovima nije bio potreban član za razlikovanje roda imenica.

Radouant u svojoj gramatici (Grammaire française, Paris 1922) kaže u § 291 o odrednom članu ovo: L'article appelé défini accompagne les noms qui désignent une personne ou une chose particulière, déterminée: ,Les fruits de mon jardin. Le pain que Paul a mangé. Encore doit-il être bien entendu que, malgré le terme dont on le désigne, ce n'est pas l'article qui est défini. Ce n'est même pas lui qui définit: il sert simplement à avertir que le nom qu'il accompagne est déterminé. Dans le cas présent, le nom fruit est déterminé par »de mon jardin«, le mot pain par »que Paul a mangé«. — U ovim primerima odredni član se nesumnjivo nalazi u determinativnoj funkciji, ali on može da vrši istu ulogu uz svaki apelativ poznatog ili već spomenutog živog bića ili stvari i kad nije pobliže označen kojom drugom reči, odnosno rečima. Radouant-ov

stav u ovom pitanje iznenađuje utoliko više što ga je Guillaume-ova knjiga (Le problème de l'article) u dva izdanja (1904 i 1919) vrlo suptilno obradila.

Ugolini (Grammatica italiana, Milano 1941) ističe u prvom redu morfološku funkciju članova i samo uzgred druge dve, označene njihovim uobičajenim nazivima.

5. Francuske reči monsieur, madame, mademoiselle sastavljene su i zbog posesiva ne podnose član, ali on stoji u determinativnoj funkciji uz drugu reč: monsieur le président, madame la duchesse, mademoiselle la princesse.

2. Njegova nominalna funkcija. — Kako su postepeno nestajale distinkcije latinskih deklinacija, član uskoro prima i svoju drugu, čisto morfološku ulogu: on označava reč kao apelativ, kao ime, kao imenicu, jer drukčije ne bismo mogli objasniti pojavu da se on javlja i uz one imenice od kojih postoji samo jedan egzemplar (nebo, zemlja itd.), pak čak i uz apstrakta pošto demonstrativum između više nosilaca istoga imena ističe jedan, u množini nekoliko. Označavajući uz to i rod i broj, nominalni član nalazi se već u najstarijim spomenicima uz konkretne kao i uz apstraktne imenice: u 10 veku: li dols — el forfait (La passion du Christ); crollet la terra — lo sol perdet sas claritaz (Fragment de l'Alexandre); u 11 veku: l'oie pert e la vẽue tute — Oliviers sent la morz mult l'anguisset (Chanson de Roland); u 13 veku: lo meo coragio — per tucto l' meo volere — la morte amara — la sullimata stella del abore — dipartire l'alma dale membra (Pier delle Vigne).

Njegova morfološka funkcija uočljiva je naročito uz supstantivizirane reči: il bello, il bene, il piacere, la corrente, il passato, la facenda, il che — le beau, le bien, le plaisir, le courant, le passé itd.

Za supstantivizirane prideve, zamenice i brojeve kad označavaju opšti pojam, španski jezik ima naročiti oblik člana »lo«: lo bueno dobrota, lo mio, moje (moja svojina), inače oblik »el«: el bueno, dobri (dobar čovek), el mio, moj (moj brat itd.).

U modernom jeziku oba naroda nominalni član postaje pravilo, sem uz lična i imena gradova, meseci i dana ukoliko nisu pobliže označena.

3. Njegova generička funkcija. — U svojoj poslednjoj, generičkoj funkciji, član se javlja mnogo docnije. On označava imenicu kao predmet, kao pojam, on, dakle, tada uopštava: La tavola (tj. svaka daska) è un pezzo di legno segato, largo e ridotto a convenevole spessezza. — Le sapin est un arbre qui porte des fruits en forme de cône. Rabelais i Montaigne slobodno upotrebljavaju nominalni član u svakoj prilici, determinativni i uz apstrakta kad imaju kakav dodatak, ali uz pojmove oni ga izbegavaju i baš tim izostavljanjem vrše uopštavanje. Narod ga je, međutim, počeo pre njih upotrebljavati u svojim mudrim izrekama, jer sam Rabelais navodi narodnu poslovicu: L'habit ne fait pas le moine (Gargantua, Prologue de l'auteur). Pars pro toto.

Ta funkcija dolazi naročito do izražaja u osobenostima italijanskog jezika i galicizmima kao: fare la barba, i capelli, la cucina, il maestro, il signore, le scale, dare il buon giorno, il ben levato — faire la barbe, la cuisine, donner le bonjour itd. Ovi izrazi pretstavljaju izvestan kompleks, niz radnji, ili kazuju izvesne pojmove, tipove, odnosno običaje. Tako kuhati ne znači samo staviti na vatru, već prethodno sve spremiti, zatim mešati itd., dare il buon giorno i slično ne znači samo izgovoriti te reči, već ih izreći izvesnim tonom ili propratiti gestom.

ZAMENA DEKLINACIJE POMOĆU ARTIKULISANIH PREDLOGA

U klasičnom latinskom jeziku upotrebljavali su se predlozi ne samo za adverbijalne izraze već i da bi označavali odnose među rečima, ali u daleko većoj meri ovo je bio slučaj sa upotrebom padeža, o čemu svedoče mnogobrojne gramatološke specifikacije. Samih genitiva bilo je desetak (genitivus subiectivus, obiectivus, qualitatis, definitionis, partis, praedicativus, relativus, memoriae, criminis, pretii), i isto toliko ablativa (ablativus loci, separationis, temporis, modi, mensurae, comparationis, causae, limitationis, instrumenti, qualitatis) (v. Strigl, J., Lateinische Schulgramatik, Wien 1907. str. 107—119). Umesto padeža, upotrebljavali su se, međutim, i predlozi — napr. per triennium, ad hunc modum umesto tres annos, hoc modo. U postklasičnom latinitetu upotreba predloga uzima sve više maha, tako da su padeži postepeno nestali. Zamena deklinacije izvršena je, dakle, pomoću predloga, a za nominativ i akuzativ (za direktne objekte prelaznih glagola), mestom.

Zamena genitiva vrši se predlogom de, koji je već u latinskom jeziku imao razne funkcije: iz lokalnog smisla »odozgo, iz, od, sa« (de muro, de turri se deicere, de tribunali pronuntiare, de foro discedere, de castris procedere, anulum de digito detrahere), te iz prenesenog smisla (depellere aliquem de sententia) izvedena je upotreba za označavanje porekla (homo de plebe), odnosno materije (signum de marmore factum) kao i za druge odnose vremenskog (de [media] nocte surgere), partitivnog (fidelissimun de servis suis mittere, de malis), prenesenog (de amicitia dicere) i modalnog smisla (de integro, de improviso, de industria). Pri zameni padeža, međutim, u vulgarnom latinskom jeziku, odnosno u romanskim jezicima, predlog de služio je prvenstveno za oznaku svojine: il libro del maestro, le livre du maître. To je latinski genitivus subiectivus ili possessivus, koji italijanska gramatologija naziva »di soggiettivante«. Značajno je pritome prisustvo određenog člana, u italijanskom i kad se kazuje poreklo, rod, autorstvo, tj. ispred apelativa ili reči upotrebljenih kao apelativi: Giovanni dei Medici, Andrea del Sarto, la pittura del Perugino, Napoleone (dei) Bonaparte, Antonio (dei) Muratori.

Taj genitiv javlja se već u najstarijim književnim spomenicima: al comant Deu del ciel — de la celeste ([vide] li mostrat veritet (La vie de Saint Alexis); ne perdet de la barbe les guernons (Voyage de Charlemagne à Jérusalem et à Constantinople); n'ai tel

vassal suz la cape de l'ciel — l'ost des Franceis verrez sempres desfaire (Chanson de Roland); Julio Cesar non penò tempo tanto, nè tanto mise tutto 'l suo valore a conquistar del mondo esser segnore (Guittone d' Arezzo); Dicho, che la chosa che maggiormente a ratteza move, è ingiuria, e specialmente quella ch'apartiene al padre dell'uomo (Conti di antichi cavalieri). Dante ga već slobodno upotrebljava: In quella parte del libro della mia memoria — Nove fiate già, appresso al mio nascimento, era tornato lo cielo della luce (La vita nuova, I, II).

Iza imenica koje znače glagolsku radnju, predlog de, udružen sa odrednim članom, označava objekat radnje ili osećanja: l'annaffiamento delle strade, l'amore della patria — l'amour de la patrie, l'emploi du temps. To je latinski genitivus obiectivus, koji italijanski gramatolozi zovu »di oggettivante«. U starotalijanskom jeziku nalazi se pokoji primer ovog genitiva: E andò la detta choncia chotanto innanzi, che tuti cheli di Montepulciano giuraro la fedeltà del detto Re (Pismo iz Siene od 1260 g.).

Ne spadaju ovamo, naravno, grupe reči drugog smisla kao napr. jukstapozicija složenih predloga sa imenicom pomoću artikulisanog de: près du mur, du côté du mur, au-dessus de la porte itd., jer njima nedostaje glavni element: determinand. To isto važi i za prepozicionalne dodatke kao napr. s'approcher du mur, se servir du thermomètre itd., u kojima postoji takođe obična jukstapozicija predloga i imenica sa članom.

Iako postoji izvestan iz lokalnog izvedeni dativni smisao predloga à kod dodataka glagolima i onim rečima koje znače glagolsku radnju (dare lavoro agli operai, donner du travail aux ouvriers, dedito al giuoco, adonné au vin et aux femmes itd.), u francuskom taj predlog često, u italijanskom ređe, služi za oznaku osobenosti ili svrhe, odnosno namene: l'homme aux rubans verts, boîte aux lettres, café au lait, persona alla mano, marché aux bestiaux itd. Poslednji primer izražava se u italijanskom pomoću predloga de (gen. obiectivus): mercato del bestiame, tj. kazuje se mesto na kojem se prodaje stoka.

BROJ — ČLAN

1. Njegova kognitivna funkcija. — Uz svoju numeričku funkciju, uno (un), una, un, une, počeo je već u najstarijim spomenicima da luči predmete i pojmove jedne od drugih individuališući ih pri tome: L'avarizia è una malattia, tj. L'avarizia non è vizio, nè passione, ma è una malattia. U toj funkciji nazvao sam ga kognitivnim ili individualističnim članom. Već u starofrancuskoj literaturi možemo da nazremo tragove te upotrebe: ad una spede lo roveret lo chief (Cantilène de Sainte Eulalie); si s'en intrat in un monstier (Vie de St. Léger); Éthiope, une tere maldite — sur un escut l'ad as altres culchiet (Chanson de Roland); nuls hom vidist un rey tan ric (Fragment de l'Alexandre) itd. Zatim u srednjefrancuskoj prozi: Nostre jaloux les avoit toujours entre les mains, et n'en estoit pas mains assotté qu'un follastre de sa massue-

(Cent nouvelles nouvelles, XXXVII); le plus saige pour soy tirer d'ung malvais pas en temps d'adversité (Philippe de Commynes); tant honneste en son maintien que trop mieulx ressembloit quelque tangelot qu'un homme — langage tant orné et bien latin, que mieulx ressembloit un Gracchus, un Ciceron ou un Emilius du temps passé qu'un jouvenceau de ce siècle — Mais toute la contenance de Gargantua fut qu'il se print à pleurer comme une vache (Rabelais, Gargantua, XV). Premda se u italijanskom jeziku on javlja u jednoj od najstarijih zbirki novela (»Ciento Novele antiche«) Dante ga retko upotrebljava, i to nesvesno, više u numeričkom smislu: e pensando di lei, mi sopragiunse un soave sonno, nel quale m'apparve una meravigliosa visione, che mi parea veder nella mia camera una nebula di colore di fuoco, dentro alla quale io discernea una figura d'uno signore (La vita nuova, 1/III). Tamo gde bi se on morao upotrebiti, Dante ga izostavlja kao i generički član: Veramente io sono stato (un) legno sanza vela e sanza governo (Il Convito, 1/III); E perciocchè misericordia è (la) madre di beneficio (Ib. I); Lodare sè è da fuggire siccome (un) male per accidente, inquanto lodare non si può, che quella loda non sia maggiormente (un) vituperio chi cerca loro nel ventre (Ib. 1/II); Ma pietade non è (una) passione, anzi una nobile disposizione d'animo, apparecchiata di ricevere (l') amore, (la) misericordia, e altre caritative passioni (Ib. 2/XL). U poslednjem primeru je Dante ipak jednom upotrebio kognitivni član, možda zbog prideva ili eufonije. Tek kod činkvečentista nailazimo češće na njega: Queste tra l'altre cose sue lodevoli, nell'aspero sito d'Urbino edificò un palazzo, secondo la opinione di molti il più bello che in tutta Italia si ritrovi; e d'ogni opportuna cosa si ben lo fornì che non un palazzo, ma una città in forma di palazzo esser pareva (Castiglione, Il libro del Cortegiano, I); e che in questo tanto io facessi un modello per questa sua bella fonte (Cellini, La vita, XX); veduto che io spendevo tutte l'ore mie virtuosamente, mi aveva posto uno amore come se padre mi fosse (Ib., XI); Egli è un pappagallo al tuo dispetto (Aretino, La cortigiana, I/1). — Još kad Leopardi (Pensieri, VI) svojim gnomičkim stilom piše: La morte non è male, njegov komentator (R. Fornaciari) nalazi za potrebno da u napomeni popravi: o come si dice comunemente »non è un male«.

Čudno je, zaista, da je ova tako važna funkcija ostala nezapažena i, verovatno, zbog toga je dugo trajalo dok se ustalila i postala dobar običaj. Dok je pri poređenjima starijeg datuma upotreba generičkog člana za gradivne i zbirne, kognitivnog za druge imenice bila fakultativna (tendre comme [la] rosée, froid comme [de]) la (glace, chaud comme braise, amis comme cochons), u dobrom modernom jeziku ona je, takoreći, obavezna: amaro come il veleno, bianco come il latte (la neve), morbido come la seta, chiaro come il cristallo, magro come un chiodo, tien come una botte sfondata — ennuyeux comme la pluie, brillant comme le soleil de janvier, gros comme un moine, sage comme une image, pleurer comme un veau, frapper comme un sourd itd.

Ova funkcija naročito je uočljiva u definicijama, karakteristikama i slično: Un impiegato deve fare il suo dovere. È stato educato in una Firenze. Esser un pesce fuor d' acqua. — Le vautour est un grand oiseau de proie. La cruauté est un vice odieux. Être un Caton (homme austère comme Caton).

Kognitivni član može logički da imadne i množinu: Qu'est-ce que c'est que ces petites machines accrochées à votre devanture? — Ce sont des montres, monsieur.

2. Njegova indeterminativna funkcija. — Ovoj rečci se već u numeričkoj funkciji pridaje izvestan smisao neodređenosti i ona postaje upola broj, upola član: Incontrai un amico per istrada. Ovde nije toliko posredi kognicija, koliko neodređenost, neimenovanje, a može i da znači »jednog od mojih prijatelja«. U italijanskom se uno katkad upotrebljava i kao neodređena imenička zamenica (običnije je si, franc. on): Fin ch'uno ha denti in bocca, non sa quel che gli tocca.

Sa značenjem »neki, neka«, u italijanskom uz broj »otprilike«, ovaj član stoji ponajviše ispred predmeta ili živih bića koji se u govoru prviput spominju: Un cavallo ed un asino facevano viaggio in compagnia. Il cavallo portava il suo carico senza grande fatica, ma il povero asino a stento moveva i suoi passi. — Il était une fois un homme qui ... — Ovaj smisao uzima maha sporije od odrednog i zadugo su se uz un, une upotrebljavali aucun i quelque: Ung gentil homme de Bourgoigne nagueres pour aucune de ses affaires s'en alla à Paris (Cent nouvelles nouvelles, XVIII); Que diable te voilà grand et gros comme père et mère, et tu ne saurois trouver dans ta tête, forger dans ton esprit quelque ruse galante, quelque honnête petit stratagème pour ajuster vos affaires (Molière, Les fourberies de Scapin, 1 (2). U italijanskom se u istom smislu uz uno dugo upotrebljavao i alcuno: Nelle parti di Grecia ebbe un singniore, ke portava corona di re et avea grande reame, et avea nome Filippo, e per alcuno misfatto tenea un savio Greco in prigione. — Avenne un giorno, ke a questo singniore ... (Ciento Novele antiche, 1).

Množina broja — člana zamenjivala je neodređenu zamenicu u francuskom sve do 16 veka: Elle fist unes lettres par lesquelles tres gracieusement s'excusoit (Cent nouv. n., XXXVII). Ostaci tog običaja u modernom jeziku su quelques'uns (les uns ... les autres, d'aucuns), ali množina zamenice aucun prethodno je zamenjivala quelques'uns: Adonc descendirent les aucuns de leur chariot (Cent nouv. n., VI). U Španskom se još danas upotrebljava unos, unas, uporedo sa neodređenom zamenicom alguno. Italijanski jezik ima više oblika za neodređenu zamenicu, odnosno prideva: qualchuno, qualcheduno, taluno, alcuno, qualche, a francuski samo quelqu'un i quelque. Qualunque i quelconque označavaju, međutim, više slobodan izbor nego neodređenost: Donnez-moi (passez-moi) un livre quelconque (Dajte mi [dodajte mi] kojugod knjigu [koju hoćete]). Ali oba jezika služe se, umesto spomenutih, i rečima certo, certuno,

certain, kojima se ne označava toliko neodređenost ili nepoznavanje koliko neimenovanje. Indeterminativni član se dakle, u množini retko ili nikako ne upotrebljava.

DEONI ČLAN

Prema svom nazivu, deoni član označava u jednini neki deo, neodređenu količinu neke stvari, dakle materije, a u množini neodređeni broj stvari ili živih bića. U poslednjem slučaju mogli bismo reći da je posredi broj — član u njegovoj indeterminativnoj funkciji, mogli bismo, dakle, ustanoviti logički identitet oba člana u množini. Zaista, dei, degli, delle, des, ispred imenica u množini gotovo uvek označva neodređeni broj: Degli uomini in manica di camicia lo lavavano, lo pettinavano, gli facevano la sua toeletta mattutina (Verga, Vita dei campi); Des hallebardes (scil.: Il y avait des h.) qui ne coupaient pas; des prisons d'État où l'on mettait le vin à rafraîchir (Daudet, La mule du Pape). Mogućna je, međutim, i druga interpretacija, tj. da se u oba ova primera nalazi kognitivni član u množini.

Iz lokalnog smisla predloga di, de, izveden je ponajpre genitivni smisao porekla, roda i pripadnosti, i to sa determinativnim članom gen. subiect.), a zatim izdvajanje nekog dela iz celine s generičkim članom: nominativ i akuzativ deonog člana. U spevu 12 veka Huon de Bordeaux već ga susrećemo (ses mains lava, il but de l'aige assés — de l'aige but), ali u Chanson de Roland gola imenica označava samo neodređeni broj, i to ponajviše kad je ona objekat: Vus li durrez urs e leuns e chiens. — Branches d'olive en voz mains porterez... Istovremeno se javlja imenica s predlogom de iza bilo kakvih izraza za količinu, a docnije i iza rečca za negaciju. Ova pojava može se objasniti kao posledica gubitka latinskog genitiva, jer klasičnolatinski kaže se: multum (multitudo, tantum, plus) hominum (militum, frumenti etc.), postklasično i iza drugih imenica: saccus nummorum, a u Vulgati ima dosta primera eliptičkog oblika u kojima je upotrebljen predlog de kao: operantem agricolam de suis fructibus edere (scil.: partem de suis fructibus edere) (Uvod jevanđelja Sv. Luke). Tako u Chanson de Roland — Mult grant eschec en unt si chevalier D'or e d'argent e de guarnemenz chiers — D'or e argent quatre cenz muls trussez — Tant i avrat de besanz esmerez, uz: Or e argent lur met tant en present — Quatre cenz muls cargiez de l'or Arabe. U istom spevu susrećemo primere kao: Des Francs de France i ad plus de mil — Des Francs de France i ad quinze milliers, a docnije sve češće: Anssi m'a elle fait quelques foiz du plaisir beaucoup (Commynes, Mémoires). Taj običaj, da se upotrebi akuzativ deonog člana ako se izraz za količinu nahodi iza imenice, sačuvan je do danas. U 15 veku deoni član počinje se upotrebljavati i uz apstrakta: Et Dieu scet qu'elle fist bien de l'esbahie et de la malcontente (Cent nouv. n., XXXVII). — Faictes-vous du fol ? (Ib. XLIX).

Savremena upotreba deonog člana u italijanskom jeziku mnogo je jednostavnija i slobodnija nego li u francuskom. Uz imenicu kao subjekat on se, takoreći, po volji upotrebljava ili izostavlja, ovo

naročito kad je imenica u množini: Per mangiare c'è nella casa del pane e del cacio ili: c'è pane e cacio. — Ci sono dei sentimenti alti e nobili, per i quali l'uomo incontra volentieri la morte. — Le comete sono corpi celesti che ubidiscono nel loro movimento a leggi mecaniche fisse e seguono nello spazio vie ben traciate. — Se ti vede son pasticci; — fare grandi elogi di qd — ... mi trovai in una magnifica sala dove de' bellissimi divani di veluto cremisi davanti a larghi tavoli scintillanti di stoviglie e di candidi lini, invitavano ad assidersi con tutta pace (Panzini, Piccole storie del Mondo Grande). To isto važi i za imenicu kao objekat, naročito u odrečnim rečenicama: Avete del vino rosso? — Ho comprato dei libri italiani. — Non ho quattrini. — Uz apstraktne imenice mnogo ređe nego u francuskom: Ci vuole del bello e del buono. — fare del voi, del lei, uz di tu, di voi, di lei (Petrocchi) — dare del birbo (ladro, matto) — dare del l'illustrissimo, jer u njima su izostavljene reči kao nome, titolo i slično.

Francuski jezik služi se mnogo obilnije partitivnim izražavanjem i ne izostavlja deoni član kao italijanski u gore spomenutim slučajevima: Du pain et des noix sont un bon goûter. — C'est de l'hebreu pour moi. — C'est du papier, du cuir etc; — avoir du beé dans son grenier — faire de la porcelaine, de la toile, des confitures — faire de l'eau — étendre du linge — froid comme de la glace — avoir de l'aplomb — avoir du flair — broyer du noir — c'est du théâtre, du propre, du joli — jouer du Beethoven, du Chopin etc.

Kad uporedimo oba izražavanja, determinativno i partitivno, u frazama oba jezika, uvidećemo da se ona sama sobom objašnjavaju, tj. determinacija utvrđuje tip, dakle čitav kompleks radnji, odnosno crta koji ga sačinjavaju, dok se partitivnim misli samo na pojedine, najznačajnije crte tipa. U italijanskom se, međutim, oba načina isprepliću tako da fare il maestro, l'avvocato, il medico itd. znači biti učitelj, advokat, lekar, a fare il tacchino, il ciuco, l'adirato, il santo, il signore, del povero, del matto itd. znači oponašati glas ćurana, magarca, praviti se srdit, svet, izigravati gospodina (ništa ne raditi), praviti se siromašan, mahnit. I u francuskom se kaže faire le mort, le magnanime, ali partitivno izražavanje prevlađuje, uvek je, dakle, posredi izlučivanje pojedinih značajnih crta: Sidonie avait beau s'appliquer. Il restait en elle de la demoiselle de magasin (Daudet, Fromont jeune p. 113).

Iza izraza za količinu oba jezika se izražavaju genitivno, tj. s predlogom de, ali bez člana: una bottiglia di vino, un foglio di carta, un sacco di farina — una ammasso di pensieri — due file di case — pieno di denaro — Con un po'di giudizio le cose andrebbero meglio; peu de personnes, beaucoup de livres — une bouteille de vin — une feuille de papier — un verre d'eau — un sac de farine. — Il y aura foison de fourrage. — Le port est plein de navires. — Il y a quelque chose de pourri dans le royaume de Danemark. Francuski jezik ga čak upotrebljava i iza imenice s brojem: Il y eut cent hommes de tués. Elle acheta pour dix francs de poupées. Isto tako i iza rečca za negaciju, jer i one su zapravo izrazi za količinu: Je n'ai pas d'argent. — Point d'argent, point de suisse — Analogno

i iza jamais: François n'avait jamais vu d'ours. Izuzimaju se, naravno, slučajevi u kojima negacija nema svoj apsolutni smisao ili ako se na negativno pitanje očekuje pozitivan odgovor i, najzad, ako se izraz za količinu nahodi iza imenice: Ils n'ont pas du pain tous les jours. — Je n'ai pas de l'argent pour gaspiller. — Je ne bois jamais que de l'eau. — N'avez-vous pas des amis? (Vous avez donc des amis). — Elle a de l'argent assez.

U francuskom jeziku važi kao dobar običaj da se deoni član skraćuje u množini kad se pridev nahodi ispred imenice: J'ai de beaux livres dans ma bibliothèque. To je, verovatno, zbog toga što se tada pridev ističe i stoga i naglašava te ritmičko načelo akcentuacije stupa u dejstvo: izmena naglašenih i nenaglašenih slogova.

U francuskom jeziku se imenica la majorité i izraz le plus grand nombre ne smatraju izrazima za količinu, tako da se kaže: Cette proposition (ce candidat) a obtenu la majorité des suffrages; La religion catholique professée par la majorité des Français (Charte de 1830, art. 6). — Le plus grand nombre des étrangers étaient des Anglais. (upor.: Mis au nombre des principaux magiciens, — Bossuet, Histoire universelle, II, 26), ali imenica la part, već prema smislu, može biti jedno i drugo, tj. izraz za količinu i obična imenica: la part du lion — Il réclame sa part du gâteau — une part de gâteau. Izgleda da je u složenoj imenici la plupart, međutim, prevladao smisao »la majorité, le plus grand nombre«, tako da se uvek kaže: la plupart des hommes, des choses, du monde, du temps itd. Taj genitiv podudarao bi se s latinskim definitivnim genitivom.

Bien se prvobitno upotrebljavao kao adverb, napr. u: J'avais bien de la peine (Itekako mi je bilo teško, itekako sam se namučio), tako da se uobičajilo reći: bien des choses (pozdrav pri kraju pisma), analogno i: Il est venu bien du monde (des gens), ali: Bien peu de gens sont de cet avis i bien d'autres, tj. ovo poslednje se kaže kao kad je d'autres samo za sebe. (Upor. Skok, op. c. § 650).

S obzirom na sve gore rečeno, možemo reći da postoje stvarno četiri padeža deonog člana, među kojima se genitiv i akuzativ vrlo često upotrebljavaju.

KOMUTACIJA ČLANOVA

Dok onaj koji govori ili piše svesno i bez teškoća upotrebljava članove u njihovim različnim funkcijama, za slušaoca ili čitaoca to nije tako jednostavna stvar: on mora u potsvesti da preobraća, da menja jednu funkciju u drugu, on ih, ukratko, komutira. Taj psihološki proces komutacije od najveće važnosti je za pravilno razumevanje onoga što se kazuje ili piše i pretstavlja ujedno visok stepen izražajne snage jezika, odnosno veliku intelektualnu gipkost naroda koji se njome služi.

U rečenici: Le délit est un manquement à la loi, stoji nominalni član uz reč délit i mi ga možemo, prema našem nahođenju, da komutiramo u generički kao što i treba, tj. da je svaki prestup kršenje zakona, a uz reč manquement stoji kognitivni član.

U rečenici: Le petit lait est le liquide jaunâtre dans lequel sont suspendus des caillots de caséine, stoji uz petit lait generički, a uz liquide, determinativni, a ne broj — član, jer je objašnjenje prve reči upućeno licima koja su verovatno opažala tu tečnost, ali joj nisu znali ime.

U rečenici: Le liquide qui sort par les petits trous de la peau est appelé (la)sueur, uz liquide determinativni član sadrži demonstrativan element: ona tečnost koja..., a uz sueur je on fakultativan, jer ćemo ga izostaviti ako hoćemo da se ta reč čuje sama za se, tj. da je ne bismo pomešali s članom, a upotrebićemo nominalni član kad bismo je hteli istaći kao apelativ.

U rečenici: L'Italia è la più bella terra del continente europeo, odredni član uz ime zemlje imao je u prvo vreme otprilike ovaj smisao: »ta naša Italija, ta poznata zemlja« i u istom smislu počeo je da stoji i uz druge poznate zemlje, te je, najzad, sveden na morfološku funkciju. Ali komutacija nominalne u determinativnu funkciju nastaje opet ako je apelativ pobliže označen kojom drugom reči.

IZOSTAVLJANJE ČLANOVA

Kao što se vidi, odredni član je postao, takoreći, stalni pratilac imenice, naročito kad je ona subjekat rečenice, a broj — član ima često samo numerički smisao. Valja samo otvoriti koju italijansku ili francusku knjigu pa lako naći takvih primera: Non parlò più e passato un paio di minuti prese congedo con dignitosa freddezza si ritirò masticando rabbia attraverso le barbabietole e le rape... Gli era venuta l'idea di andare a Loggio dove abitavano il Paolin ed il Paolon (Fogazzaro, Il piccolo mondo antico, p. 87). Uz imenice »barbabietole« i »rape«, uz imena »Paolin, Paolon« stoji nominalni član. — C'était bien la vingtième fois de la journée que le brave Risler disait qu'il était content, et toujours du même air attendri et paisible, avec la même voix lente, sourde, profonde cette voix qu'étreint l'émotion et qui n'ose pas parler trop haut de peur de se briser tout à coup dans les larmes (Daudet, Fromont jeune et Risler aîné, 1). — Quant à Étienne, il partageait la chambre de gauche avec le linge sale, dont d'énormes tas traînaient toujours sur le plancher. Pourtant, il y avait un inconvénient... (Zola L'assommoir, 166). Uz imenice »émotion, larmes, plancher« stoji nominalni član, uz »inconvénient« broj — član u numeričnoj funkciji.

Obična je pojava, takođe, jukstapozicija imenica sa članom iz složenih predloga i nekih glagola: au milieu de la chambre, à cause de la maladie, du côté du mur, en vue de l'agrément et de la commodité, au moyen de la flatterie, au travers du corps, — applique une échelle au mur, contre le mur, l'oreille au trou de la serrure, au coupable le maximum de la peine, — approcher une échelle du mur une chaise de la table, — s'emparer de la conversation, — dégager son esprit de l'erreur, — jouer du violon, de la flûte, des jambes aux cartes, au billard, — sortir de la ville, du bal, du spectacle, du collège, du lit, de la règle, de la convention, — entrer au collège, au service, dans la vie etc. — Il chiodo entra nel muro. — Il sole entr

nell' ariete. — Il fiume sbocca nel mare. — Uscire dalla casa — venire dalla casa — venire dalla chiesa — andare al teatro — bussare alla porta — giocare alle carte, al biliardo — leggere sui giornali — città posta sul mare etc.

Kada, dakle, članovi obično stoje uz imenice, ponajviše u različnim funkcijama, a katkad i bez ovih, nastaje nov slučaj kad se oni izostavljaju, što se odnosi naročito na odredni član. Francuski jezik naročito je osetljiv u tom pogledu. Valja, sem toga, razlikovati slučajeve u kojima se članovi moraju od onih u kojima se oni ne moraju izostaviti.

Najznačajnije slučajeve izostavljanja članova pretstavljaju adverbijalni izrazi, apozicija, odnosno nominalne grupe i glagolski dodaci. Posebno se mora razmotriti izostavljanje članova u gnomičkom, odnosno u lapidarnom stilu i u izuzetnim slučajevima.

1. Izostavljanje odrednog člana u adverbijalnim izrazima. — Brojna nadmoćnost sastavljenih priloga nad jednostavnim — i mnogi pisani jednom reči su u stvari sastavljeni — lako se objašnjava načinom kako su oni nastali i kako se stalno stvaraju novi, jer to su spojevi, odnosno grupe reči, sastavljene od predloga i imenice bez člana. Značajno je kod ovih spojeva, odnosno adverbijalnih izraza, da različni predlozi u njima ponajviše služe da označe način, katkad uzrok i raspodelu. Kad označavaju sredstvo, meru, mesto i vreme, onda imenica obično nije bez člana, i tada je posredi obična upotreba predloga, tj. jukstapozicija predloga i imenice sa članom. Da bih ovo bolje osvetlio, navodim upotrebu francuskog predloga par:

Jukstapozicija predloga i imenice sa članom označava:

a) sredstvo: La mère mène son enfand par la main;

b) mesto: Il est entré par la fenêtre. Preneseno: L'ennui est entré dans le monde par la paresse. — Il a reçu un coup de fouet par la figure;

c) vreme: voyager par la neige (la pluie, le bruyard);

d) pasivnu konstrukciju: Il est affaibli par la maladie. Il est poussé par l'ambition.

Predlog s imenicom bez člana označava:

a) način: par hasard, par bonheur (malheur), par exemple, par coeur;

b) uzrok: faire qc par ambition (paresse, affection, pudeur, peur, politesse);

c) raspodelu: couper par morceaux, être payé par jour (mois, an), un pain par tête, une chandelle par fenêtre.

Kao što se vidi, u primerima sa članom prevlađuju konkretne imenice, u onima bez člana apstraktne. U prvom slučaju imamo primere obične upotrebe predloga za adverbijalne oznake, u drugom, obrazovanja adverbijalnih izraza.

Iako se u ovim primerima jasno očituju oba načina upotrebe predloga i imenice, postoji ipak prilično otstupanje od te norme. Tako, napr., oba jezika izražavaju vremenske prilike na oba načina: di giorno, di notte, di notte tempo uz c'è il sole, c'è il chiaro di

luna (personifikacija!) — de jour, de nuit uz le jour, la nuit, dans l'avant- (après-) midi, dans la matinée (journée), vers le midi, aujourd'hui, au printemps, itd.

Adverbijalnim izražavanjem morali bismo smatrati i: aller par terre, par mer, par avion (način putovanja), aviser par sans-fil, a descendre de voiture, monter à cheval, sortir de table, de maladie kao spojeve koji označavaju tipične pojave, analogno, možda, i: arriver (venir) de France, d'Amérique itd. Uz imena udaljenih, odnosno kasnije upoznatih zemalja stoji član: venir du Japon, du Brésil, de la Sibérie itd. Koliko je razvijena suptilnost jezičnog osećaja kod Francuza, navodim ovaj primer: Ne pas parler de femmes, naturellement, ni d'amour, ni de l'Amérique, ni de voyages. (J. Fayard, Mal d'amour, 301). Kad je, dakle, Francuz navikao da kaže »venir d'Amérique«, on neće reći »parler d'Amérique«, već »de l'Amérique«.

Među svim jednostavnim predlozima a, di, à, de najpodesniji su za obrazovanje adverbijalnih izraza, zatim con, avec, in, en, senza, sans — iza ovih dvaju poslednjih, imenice i inače ne uzimaju član (u italijanskom to ne važi u punoj meri), — a ostali već u manjoj meri, te neki sastavljeni:

a caso, a viva voce, a piedi, a bocca aperta, a viso aperto, a occhio, a colpo d'occhio, a occhi chiusi, a menadito, a bizzeffe, a catinelle, a spron battuto, a buon mercato, a mente (memoria), a (viva) forza, a piè pari, a mezza bocca, a perdita d'occhio, a occhio e croce, a parte, a vicenda, a ufo, a vista d'occhio — di buon cuore, di buon ora, di buona (mala) voglia, di colpo, di botto, di volo, di salto, di punto in bianco, di concerto, di vista, di buon grado, di (sana) pianta, di carriera, di (primo) lancio, di primo acchito — da capo, da senno, da lato, da canto — per tempo, per caso — senza fallo — in fretta, in parte, in carne e in ossa itd. — à peine, à pied, à vue, à tort et à travers, à bon marché, à fleur de, à pas de loup, à gorge déployée, à brûle-pourpoint, à rebours, à bâtons rompus, à contre-coeur, à coup sûr, à huis clos, à mots couverts, à coeur ouvert, à pleines mains, à temps, à perte de vue, à tour de rôle, à juste titre, à tort et à raison, à fond de train, à vol d'oiseau, à force de, à double entente, à cor et à cri, tête à tête, dormir à poings fermés, jouer à pile ou face, tomber à pic itd; — de temps en temps, de bonne heure, d'assaut, de bon gré, de fond en comble, d'avance, d'abord, de but en blanc, de fil en auguille, de fraîche date être de retour, de grand matin, d'accord!, de vive force, connaître de vue (de nom); — en vain, en gros, en détail, en général, en cachette, en attendant, en plein jour, en été, en hiver, en automne, en fin de compte, en chair et en os; — aller en ville (voiture, bateau, chemin de fer), en premier lieu, assaisonner en louanges, agir en conscience, mettre en vente, venir en aide, mettre en gage, prendre en horreur, s'en aller en fumée, être en promenade (ville, fête), être en manche de chemise, se mettre en colère, demeurer en beau chemin, entrer en ligne de compte, prendre en grippe etc; — sans cesse, sans doute, sans faute, sans pitié, être sans pain (armes, défense, argent), un homme sans coeur (honneur); — složene

imenice: le sans-culotte, le sans-façon, le sans-gêne, le sans-souci, le sans-le-sou (sans argent) etc; — contre remboursement, mettre la maison sens dessus dessous, sens devant derrière, devant témoins, entre chien et loup, peindre d'après nature, un habit sur mesure, mot pour mot, après coup, au (à) fur et à mesure, etc.

U italijanskom jeziku se iza predloga in član čas upotrebljava, čas izostavlja, ali ovo biva češće: dare nell' urlo, nella trapola, nella rete, nella ragna — dare nel genio, nell'umore, nell'occhio, nello sciocco, nel pazzo, nello scimunito etc. — avere in odio, parlare in lode, dare in sasso, dare in dono, prestito, pegno, scolpire in marmo, crescere in senno, dottrina etc.

U italijanskom jeziku imenica stoji, takođe, bez člana iza predloga per kad se kazuje uzrok ili povod: fare qc per necessità, per piacere, per diletto, per carità etc. Predlog di, de može da posluži istoj svrsi: morire di fame, di sete — mourir de faim, de soif, ali s predlogom da, koji u italijanskom služi za pasivnu konstrukciju, član se redovito udružuje: morire dal ridere, dalle risa, dalla fame, tremare dal freddo, scoppiare dal caldo etc.

Među adverbijalne izraze spadaju i raspodelne oznake velike i u isto vreme neodredene količine: a migliaia, a centinaia — à milliers, à centaines etc., ali kad je količina odredena, stoji u francuskom generički član: marché au mètre, vendre au kilo, à la douzaine, mesurer au mètre, à l'aune, ali u italijanskom bez člana (adverbijalno): misurare a metri, a braccia, a miglia, a barili etc.

N a p o m e n a. — Iz različnih razloga član ipak prati imenicu:

1) zbog eufonije: à l'envi, à l'avance, à l'instant (analogno: à la fois), tout à l'heure — en l'honneur, en l'occurence, en l'air;

2) u eliptičkim izrazima: alla francese (casalinga, lunga, leggiera, buona), al' improviso — à l'amiable, à l'improviste;

3) uz supstantivane reči: al solito, all' ingrosso, al minuto, sul serio (uz: di solito, di rado, di nuovo) etc; — au dépourvu, au demeurant, pour l'ordinaire (uz: comme d'ordinaire, de nouveau, à nouveau), sur le tard etc.

2. I z o s t a v l j a n j e č l a n a k a d i m e n i c a p o s t a j e d e t e r m i n a t o r i m e n i c e i s p r e d s e b e. — Imenica može da bude bez predloga običan determinator, tj. pobliža oznaka imenice ispred sebe, a s predlogom u naročitoj determinaciji:

a) Bez predloga:

1) kao apozicija, označena zapetom kao znakom elipse, tj. zapeta zamenjuje zamenicu i glagol essere, être, ukoliko imenica nije individualisana: Rafaello da Urbino, pittore ed architetto (umesto: chi era pittore ed architetto), Eustache Lesueur, peintre, surnommé le Raphael français. Ali: Pierre Corneille, le père de la tragédie française — l'histoire de Pierre Ruder, un ouvrier belge — suo figlio Giacomo, un filosofo di primo ordine;

2) kao jednostavna adjunkcija: maître maçon (compagnon, garçon, valet clerc, coq), tambour maître, wagon-lit, wagon-salon, bateau-phare; u italijanskom jeziku obe reči pisane su zajedno: capolavoro, capoluogo, capocuoco etc.

Odredni član stoji uz apoziciju kad je treba naročito istaknuti, te služi često za identifikaciju: Rodin, le grand sculpteur français, Caton le censeur, — C'est la maison de mon ami, le médecin. — J'ai écrit à mon frère, l'avocat.

U grupu apozitivnih elipsa spadaju poređenja uz imenicu couleur: un habit de couleur feuille morte (umesto: couleur de feuille morte).

b) S predlogom kao oznaka kakvoće, materije, osobenosti, strukture: una nave a vapore, un cavallo da corsa, un colpo da maestro, un dottore in medicina, una casa con mobilia — un arbre à fruits, docteur en médecine, un bateau à vapeur etc.

Kad se ispred determinatora nalazi predlog di, de, mogli bismo ga nazvati genitivom kakvoće (genitivus qualitatis): una moneta d'oro, un lampo di genio, storia d'Italia, — une monnaie d'or, une lueur de raison, ume leçon de français, cheval de course, histoire de France. — Podvrsta toga genitiva je denominativni ili genitivus explicativus: uži pojam u genitivu objašnjava širi ispred sebe: l'isola di Corsica, un villano d'uomo, il titolo di galantuomo, quel diavolo di scrittore, Che diavolo di pasticcio: — la ville de Rome, le mot de vengeance, un diable d'homme, un diable de pêcheur, ce cochon de Morin, une drôle de grimace, Il a le titre de docteur. Postoji i obrnuti red pojmova: uži-širi: Français de nation, tailleur de profession. Može i pridev da bude determinand: brutto di viso, duro di cuore, malato d'occhi, avvenente di persona, debole di cervello — faible d'esprit, grand de nom, laid de figure, chétif de mine, faible de complexion, gai de caractère etc.

Napomene. — 1. Italijanski jezik kazuje uporedo: mercato di frutte, di verdure (trg za voće, povrće) uz mercato del bestiame, delle frutte (trg na kojem se prodaju goveda, voće). U francuskom se u tom slučaju upotrebljava predlog à: marché aux fleurs, aux chevaux, des oeufs à la coque, (bateau à voiles uz canot à la voile, ovo možda zbog toga što je posredi samo jedno jedro).

2. Kao što se vidi iz nekih gornjih primera, umesto prideva, upotrebljava se genitiv kakvoće kad se ističe geografski naziv (ime teritorija): storia d'Italia, histoire de France itd., ali se kaže: storia della letteratura italiana, histoire de la littérature française i sl.

Inače, sem iza predloga en, posredi su oba genitiva (gen. subiect. i gen. obiect.) ili jukstapozicija predloga i imena zemlje sa članom, odnosno artikulisana imena grada: les populations de l'Italie; la conquête de la Grèce; dans la France méridionale aux États — Unis, la ville de la Haye, il vient du Caire itd. Subjektni genitiv susrećemo i u: Napoléon, empereur des Français. — Italijanski jezik postupa uopšte mnogo slobodnije pa kaže: in ogni parte d'Italia, in tutta Italia, in Lombardia, in Piemonte uz tutta l'Italia, per tutta l'Italia, nel Piemonte. Ovo poslednje, možda, kad se Piemonte upotrebljava kao pojam za sebe (oslobodilački kraj) ali se, zbog prideva, kaže: nell'alta Italia, tutta l'Italia continentale.

Moram spomenuti na ovome mestu da su već u starofrancuskom jeziku nominalni spojevi počeli da istiskuju prideve, za koje je latinski jezik imao raznovrsne nastavke. Tako u Chanson de Roland,

pored izraza koji nagoveštavaju moderni običaj kao hanstes de fraisne e de pumier, helme d'acier, nalazimo i hanste fraisnine, l'orée bucle. U 16 veku bilo je pokušaja da se obnovi upotreba latinskih prideva i još Malherbe piše l'âge ferré umesto l'âge de fer, a dugo se govorilo i l'age doré.

3. Običaj je učenog i didaktičkog stila da nema di, de, ni člana iza reči kao suono, vocale, consonante, numero: il suono i, il consonante s, il numero 5 — le genre chien, le son i, la consonne s, le nombre 5 etc. Verovatno se u takvim slučajevima radi o jednostavnom čitanju, odnosno o zasebnom izgovaranju reči kao u: Io sto di casa Viale dei Parioli 12, Siamo alla pagina 24, — Je demeure Rue du Sommerard 5, Nous sommes à la page 24 etc.

4. U timbre-poste, Hôtel-dieu i slično izostavljen je predlog de.

5. Iz razumljivih razloga, tj. zato što nema determinacije, član ne stoji iza disjunktivnih sveza i iza negacije: tant hommes que femmes — soit raison, soit caprices — ni prières ni menaces.

3. Izostavljanje članova u glagolskim dodacima. — S obzirom na već spomenutu transformaciju romanske sintakse, moramo biti načisto koje funkcije vrše pojedini glagolski dodaci. Uobičajeni, mnogobrojni nazivi (predikativni, kopulativni itd. glagoli, indirektan, direktan, respektivan, direktivan, refleksivan itd. objekat) ne daju tačnu pretstavu o funkcionalnoj prirodi glagolskih dodataka niti se pri tome vodi računa o dvoguboj funkciji predloga, te postoji, zaista, opasnost igre rečima i zbrke pojmova. Stoga treba smatrati predikatom sve ono što se o subjektu kaže, ali i ustanoviti, tj. odvojiti njegove delove: glagol i njegove dodatke.

Osobina prelaznih glagola je ta da retko stoje sami za se, već im se obično mora dodati reč, objekat, na koju se njihova radnja prenosi. Oni se stoga s pravom zovu objektni glagoli. U rečenici: Chacun a ses défauts, reč »chacun« je subjekat, a reči »a ses défauts« su predikat, u kojem se nalazi glagol sa svojim objektom.

Neprelazni glagoli, međutim, pokazuju radnju, stanje ili bivanje u kojem se subjekat sam sobom nalazi, te stoga ne traže nikakvih dodataka: Le train part. La fumée monte. Nous parlons. Stoga se oni i zovu subjektni glagoli. Ali mnogi među njima ne mogu sami za se da izraze radnju, bivanje ili stanje, već im se moraju dodati druge reči: Le ciel est bleu. Mon père est médecin. Il devient grand et beau. Predikat ovih rečenica su »est bleu, est médecin, devient grand et beau«, u kojima se nalazi glagoli sa svojim dopunama, zvanim atributima, a takovi glagoli atributivnim. Nema mnogo čisto atributivnih glagola, ali zato se mnogi drugi neprelazni glagoli mogu da upotrebe atributivno kao i oni prelazni i povratni glagoli koji, sem svog objekta, traže još jednu reč da bi potpuno izrazili svoju radnju. U rečenicama: Il est né poète. Il est élu député. Il se fit prêtre. On le traite de fat. Il nous sert de guide. Nous vous déclarons ennemi de la patrie, atribut »poète« priređen je glagolu s padežnim osećanjem nominativa, atributi »député, prêtre, ennemi« priređeni su svojim glagolima s padežnim osećanjem akuzativa, a »de fat, de guide« priređeni su pomoću predloga. Svi drugi dodaci

glagolima, sem spomenutih, adverbijalne su prirode: travailler de corps (d'esprit), tomber de faiblesse, descendre de voiture, sortir de table, jouer de malheur (d'adresse) etc.

Prema tome, postoje dve kategorije glagolskih dodataka:

1) objekti (prvi dodaci ili dopune prelaznih glagola);

2) atributi (prvi dodaci ili dopune neprelaznih i drugi dodaci ili dopune prelaznih glagola).

Da bih odvojio glagolske dodatke s obzirom na njihov oblik, tj. dodatke bez predloga od onih s predlozima, nazvao sam ove poslednje »prepozicionalni dodaci« ne samo zato što obuhvataju sve predloge bez razlike, odnosno dodatke adverbijalne kao i atributivne prirode, već što kod njih osećaj za padež igra vrlo malu ili nikakvu ulogu. Tako se nalaze, s jedne strane, objekti i neposredno priređeni atributi, a, s druge strane, prepozicionalni dodaci, obligatni (dopune) i fakultativni. Kako ove poslednje nije teško razlikovati, pojam prepozicionalnog dodatka znatno uprošćava pitanje glagolskih dodataka uopšte.

Napomena. — Novija francuska gramatologija uvela je nazive »attribut, attribut du sujet, attribut de l'objet« služeći se i opštim, starim nazivom »complément« i njegovim vrstama (complément direct, indirect, d'objet), i to kao sinonimnim izrazima. Kako pojam predikata nije uopšten, govori se o dodacima subjektu, objektu i glagolu, a ne o delovima predikata. Zavodi se stoga i razlika između atributa i komplementa (dopune) s time da je atribut dodatak subjektu ili objektu, a komplemenat da je dodatak glagolu, tako da je potrebno razlikovati i značenja glagola, a ne samo njegove vrste (prelazni i neprelazni glagoli). Bilo je, međutim, potrebno — kao što sam u uvodu rekao — da se rasčiste svi pojmovi i da se uprosti velika složenost materije. Vodeći, dakle, računa o dvogubom načinu kako se glagolski dodaci priređuju (sa i bez predloga) i o njihovoj dvoguboj funkcionalnoj prirodi (obligatni i fakultativni dodaci), morao sam strogo razgraničiti pojedine pojmove. Tako reč »dodatak« ostaje i dalje najširi pojam, reči »dopuna, prepozicionalan dodatak« pretstavljaju šire, a reči »objekat, atribut« kao i pridevi »atributivan i adverbijalan«, najuže pojmove.

a) Izostavljanje članova iza neprelaznih glagola;

1) Bez predloga:

Izostavlja se kognitivni član s padežnim osećajem nominativa iza glagola essere, être, kad se kazuje zanimanje, stalež, vera i narodnost, jer u tim slučajevima član nije potreban da luči pojmove pošto su posredi poznate kategorije: Mio padre è medico. — Ella è Italiana. — Siete cattolico? — Mon père est médecin. — Êtes-vous Français? — Elle est protestante. — Sa soeur est marchande de modes. — Član se ne odbacuje ako se imenica ističe pomoću »c'est«: c'est un musicien, peintre, médecin, — c'est un Français, — ce sont des protestants.

Navodim primere za druge atributivne glagole i one koji se mogu upotrebiti kao takvi: Tiresia di maschio divenne femina, — metallo che sembra argento, — Pour paraître honnête homme, en un mot, il faut l'être (Molière, Tartuffe, ½). — Il deviendra bon orateur et grand poète. — Ils sont restés amis. — Il est resté garçon. — Eliptički: Il est mort mendiant umesto Il est mort comme un mendiant, — passer capitaine umesto passer du grade de lieutenant au grade de capitaine.

Videli smo u primeru »Le ciel est bleu« da i pridev može vršiti funkciju glagolskog atributa. Navodim još nekoliko primera: Nessuno nasce dotto. Mi sembrate contenti. Cadde ammalato. — Les douleurs l'ont rendue savante. (Bossuet, Reine d'Angleterre). — Que vous êtes joli! Que vous me semblez beau! (La Fontaine, Fables, ½), — tomber malade.

Kad imenica ima uza se kakav dodatak, izostavlja se generički, a ne kognitivni član: l'ennemi est resté maître de la campagne. — Je sais bien qu'il est esclave de ses passions.

2) S predlogom:

mancare di mezzi, d'ingegno, di fede, di parola, di fegato, — La città di Livorno manca di acqua, — manquer de prudence, de sang-froid, — changer d'avis, de résolution, de parti, de conduite, de style, de langage, de direction, de pied, de vie — forcer de voiles, de rames, — user de violence, de ruse, de patience, — servir de confident, de secrétaire, d'enseigne, de prétexte à qn. itd.

b) Izostavljanje članova iza prelaznih i povratnih glagola.

Izostavlja se odredni član uz njihov drugi objekt (dodatak), odnosno atribut, s padežnim osećajem akuzativa:

1) Bez predloga: lo fecero re — Il padrone lo dichiarò erede di tutto suo bene. — Fece d'amico amante. — Il le fit héritier de tous ses biens. — Ils le choisirent roi (pour roi), — être nommé consul, dictateur, — se porter candidat, accusateur, caution itd.

2) S predlogom: accuser qn de mensonge, de faux, de meurtre, — convaincre qn de trahison, de mensonge, de négligence, d'erreur, — perdre qn de réputation, d'honneur, — se plaindre de maux de tête, — se piquer d'honneur — prendre qn à temoin etc.

Iza glagola, odnosno njihovih participa kao i nekih prideva koji traže predlog »de« izostavlja se partitivni član da se ne bi sastala dva de: charger sa tête d'ornements, son pinceau de couleurs, sa plume d'encre, — abreuver qn de chagrin, de taloches, — couvrir qn de boue, la table de mets, — se couvrir de bijoux, de honte, de ridicule, — étouffer qn de caresses. — Le ciel est couvert de nuages. Le poisson est couvert d'écailles. L'eau est composé d'oxygène et d'hydrogène (ali: c'est un composé du pédant et du précieux). — Un manteau fourré d'hermine, — une robe garnie de dentelles, — juger qn digne d'éloges, de récompense, d'estime, de respect etc.

U italijanskom jeziku ima sličnih primera, ali on nije tako osetljiv ni fiksan kao francuski, a znamo da se on rede služi partitivnim članom: accusare qd di furto, del torto, — coprire (colmare)

di carezze, di baci, di parole, — volere qd per isposo, per isposa), — perdersi d'animo (ali: convincere qd dell'errore, della verità) etc.

v) Upotreba i odbacivanje odrednog člana uz objekat prelaznih glagola.

Kao što smo videli, francuski jezik rado upotrebljava glagole s direktnim objektom u partitivnom smislu, za konkretne i apstraktne imenice jednako, ali kad je u pitanju direktan objekat kao takav, tj. bez prepozicije, postoji veliko kolebanje, ili bolje reći, postoje uporedo spojevi bez člana i spojevi sa članom. Već u najstarijim književnim spomenicima počeo je nominalni član da prati imenicu kao subjekat, ali, iz razumljivih razloga, jezik se ustručavao da ga stavlja uz apstraktne imenice kao objekat i možda je zbog toga nastao običaj da se one uzimaju u partitivnom smislu već u srednjofracuskoj eposi.

Spojevi prelaznih glagola s apstraktima u suštini su deskriptivnog značaja: oni ponajviše označavaju tipične pojave, za koje ne postoji jednostavan glagol, i tako se sačuvao velik broj spojeva bez člana, u kojima obe reči sačinjavaju jednu koceptivnu celinu. To se može najbolje videti iz ovo nekoliko primera: prendre femme, oženiti se, a prendre la femme, izabrati ženu i oženiti se njome; rendre visite, posetiti, a rendre la visite, uzvratiti posetu; rendre justice, presuditi, izreći pravednu presudu, a rendre la justice, vršiti sudsku vlast, dosuđivati pravdu; faire fête, svečano dočekivati, a faire la fête, terevenčiti. I u španskom jeziku ima ovakvih primera: dar alma, dati život, a der el alma, dati dušu, izdahnuti; dia de juicio, dan suđenja, a dia del juicio, strašni sûd, sudnji dan; hacer cama, ležati u krevetu, a hacer la cama, napraviti krevet; tomar habito, priviknuti se, a tomar el habito, zakaluđeriti se.

Postoje, međutim, spojevi prelaznih glagola s konkretnim imenicama bez člana već u starofrancuskom: prendre terre, ukrcati se: Et sachiez que les galies n'osoient terre prendre. — Et il se firent que la galie prend terre, et ils saillent fors, si portent le gonfanon Sain Marc par devant lui a terre. (Villehardouin, Siège de Constantinople, Premier assaut). Zatim perdre pied, ne dohvatiti dno nogama (u reci ili moru), prendre, avoir pied, dohvatiti dno, perdre terre, izgubiti obalu iz vida, mettre pied à terre, sići (s kola), sjahati; iskrcati se itd. Kad sam, tražeći još markantnije primere, naišao na ovaj: une rivière qui porte bateau (plovna reka), pomislio sam da se mentalni proces dalje zbivao ovako: od onog časa kad su konkreta uzimana u prenesenom značenju, pojavio se član u generičkoj funkciji označavajući tipične pojave kao: porter les armes, l'épée, la robe, la soutane, biti vojnik, časnik, sudija, sveštenik, — porter le joug, nositi jaram, i obrnuto: apstraktum za konkretum: porter le deuil, nositi crninu, biti u žalosti, a zatim je počeo da prati i apstrakta u istoj funkciji: dire la vérité, perdre le temps, faire la guerre, passer le temps, garder le silence, mettre le feu, avoir la fièvre, la goutte, la beauté, la jeunesse, battre la retraite, confondre l'apparence avec la vérité, combatrre le froid, le mal, l'erreur, les préjugés, recouvrer la santé etc. Moderna je pojava, međutim,

da determinativni član prati imenicu u lokucijama s verbalnim objektom kao: avoir le temps de faire qc, avoir l'occasion de faire qc, avoir l'honneur de faire qc, ne pas avoir le temps de faire qc, trouver le moyen de faire qc, avoir l'air de faire qc. etc. U italijanskom se događa mnogo rede: non merita (vale) la pena, non vedo l'ora di partire.

Kako su, najzad, iz opravdanih razloga, ne samo iz istoriskih[1]), sačuvani u modernom jeziku oba naroda mnogi spojevi prelaznih glagola s apstraktnim imenicama bez člana, moraju se smatrati fiksnim i bila bi gruba greška drukčije ih upotrebljavati, jer oni, manje više svi kao i noviji sa članom, pretstavljaju, uz priloške izraze, glavninu frazeologije. Navodim najznačajnije: avere fame, sete, ragione, torto, corraggio, luogo, piacere, ripugnanza, disturbo, — fare parte, amicizia, — stringer amicizia — dare ascolto retta, commiato, fastidio, importanza, adito, motivo, noia, ombra, peso, segno, rilievo, risalto, vanto, — opporre resistenza, — correre pericolo, — accuser réception, — avoir faim, soif, raison, tort, lieu, besoin plaisir, peur, envie, honte, sommeil, cours, — chercher fortune, hazard — devoir hommage, soumission, obéissance, — donner vue, jour, congé, tort, raison, — faire attention, étalage, pitié, peur, fortune, naufrage, signe, acte de présence, grâce, volte-face, — demander pardon, compte, raison, séparation de corps (de bien), faire main basse sur qn, — lâcher prise, — prendre congé, soin, acte, haleine, — reprendre haleine, — passer condamnation, — mettre obstacle, — tenir rigueur, — perdre courage, contenance — porter envie, respect, grâce, — plier bagage, — tourner bride, — rendre compte, grâce, — retourner coeur (bezlično), — avoir voix au chapitre, — avoir beau jeu, — avoir pignon sur rue, — faire bonne mine à mauvais jeu, avoir bon appétit, bonne (mauvaise) grâce, — souhaiter bonne chance (uz souhaiter une bonne année, le bon jour, la bonne année), — avoir maille à partir avec qn — trouver visage de bois etc.

Ovamo spadaju i spojevi nekih neprelaznih glagola, upotrebljenih kao prelazni: crier famine, misère, merci (ali: crier la faim), — parler politique, — causer religiom etc.

4. Izostavljanje članova u gnomičkom, odnosno lapidarnom stilu i u nekim izuzetnim slučajevima. — Oba člana mogu se izostaviti kadgod se hoće jezgrovitost ili kratkoća izražavanja (brevilokvencija):

a) U poslovicama i mudrim izrekama (u gnomičkom stilu):

Anno nevoso, anno fruttuoso. — Amore e signoria non voglion compagnia. Zucchero non guastò mai bevanda. — Bonne renommée vaut mieux que ceinture dorée. — Contentement passe richesse.

[1]) Navodim nekoliko fraza iz Villehardouin-a i Joinville-a, sačuvanih do danas: prendre conseil, avoir pitié, faire compagnie, faire serment, crier merci. — Sve gore navedene i ostale nenavedene fraze nisu redom od starine, već su mnoge nastale u novije doba i još uvek nastaju kao što smo videli iz citata na str. 20 kako Fogazzaro prema staroj frazi »masticar veleno« pravi novu »masticar rabbia«.

— Charbonnier est maître chez soi (en sa maison). — Qui terre a guerre a.

b) U lapidarnom stilu (u definicijama rečnika, leksikona, naslovima knjiga, glava i slično):

testamento, Dichiarazione della propria ultima volontà, con cui si dispone delle cose proprie dopo la morte. — Regole ed esercizi di grammatica italiana. — Témoignage. Rapport d'un ou plusieurs témoins. — Grammaire française. — Chapitre premier. — Appartement à louer; — compartiment pour dames (tj. reservé pour les dames) — habits pour enfants etc.

Kratkoće radi izostavljaju se članovi kad se imenice nižu pri nabrajanju: Nobili, popolani, donne, tutti lo volevano salutare. — Tout était joli dans cette ville: églises, musées, monuments. — Kolektivni smisao imaju takođe dve imenice, spojen sa et: promettre monts et merveilles — vomir feu et flammes — avoir vent et marée — remuer ciel et terre — avoir bec et ongles — couper bras et jambes — avoir pieds et poings liés — entre ciel et terre — travailler jour et nuit etc. — Kad je odredni član uzeo maha i počeo da prati imenicu — taj proces izgleda da se završio u Ronsard-ovo doba, jer je on odobravao pravila gramatičara Maigret-a kad kaže »les articles omis défigurent l'oraison«, a Vaugelas je dosledno tražio upotrebu člana, — stajao je član uz prvu od imenica spojenih sa »et« i tako su sačuvani izrazi: les arts et métiers — les ponts et chaussées — les frères et soeurs — au fur et à mesure, au lieu et place etc.

Napomena. — U nekim bezličnim izrazima upotrebljene su imenice atributivno, dakle bez člana: fa sole, vento, polvere, nebbia — si fa notte, giorno — fa caldo (freddo, cattivo) tempo — tira vento — è notte, giorno, lume di luna (ali: merita, vale la pena) — il est temps — il est question — il fait jour, nuit, beau temps, clair de lune. — Si besoin est. — Il y a place pour tous. — Il y a ce soir grande réception chez le ministre. — Eliptički: chose étonnante! etc. — U inversijama: chemin faisant — argent comptant — geler à pierre fendre (a tête fendre) — sans coup férir — sans borse délier — sans main mettre.

B. MILANKOVITCH, LES FONCTIONS ET L'EMPLOI DE L'ARTICLE EN FRANÇAIS ET EN ITALIEN (EU ĒGARD Ā SA FONCTION EN ESPOGNOL).

RĒSUMÉ

L'article roman n'est pas une particule insignifiante, mais un élément constitutif de la phrase et d'une fréquence considérable. En servant d'abord à déterminer le nom dans un sens particulier, il aboutit à exercer sous divers aspects des fonctions bien différentes.

La disparition des flexions latines a causé l'emploi plus fréquent des prépositions qui, unies souvent avec l'article, ont joué un rôle important dans la formation des combinaisons de mots, nominales et verbales également.

Bien que la linguistique moderne ait constaté ces particularités de la syntaxe, des formulations plus nettes et plus précises, une synthèse plus ample et plus complète était indispensable pour réduire le nombre des interprétations arbitraires, pour diminuer la grande complexité de la matière. Ayant nettement précisé et caractérisé par des termes appropriés les fonctions des trois articles, l'auteur a établi leur emploi actuel en tenant compte de leur première apparition.

Pour la première fois, le phénomène du changement subconscient des fonctions, que l'auteur a nommé »la commutation des articles«, est mis en évidence. Il contribue en meme temps à mieux comprendre leur emploi fréquent.

En substituant les »casus obliqui« et les distinctions adjectives du latin par l'usage de la préposition et du substantif, les langues romanes ont établi la différence entre le groupe nominal avec l'article et celui sans article. En ayant égard à ce fait, l'auteur a pu réduire la liste interminable de l'emploi et de l'omission de l'article à un petit nombre des catégories déclinatoires connues. De l'autre côté, l'emploi des prépositions avec les noms »articulés« pour les compléments circonstanciels a été séparé de celui avec les noms sans article pour les locutions adverbiales.

Par un procédé semblable, l'auteur a pu trouvé une solution satisfaisante de la question des compléments verbaux. La notion du complément obligatoire (attributif et prépositionnel) présente une simplification évidente et il ne reste qu'à la distinguer de celle du complément facultatif. L'auteur a aussi tenté d'expliquer historiquement l'emploi et l'absence de l'article dans les locutions verbales.